

Lokodi Imre

Töltényt vacsorára

Anton bátyámról két dolgot tudok: egyszer a maga közelében hallotta matatni a halált, és nem sokra rá folyóparti erős napsütésben látott egy selymesen fénylő orosz pinát.

Tudva tudom, ez így mondván túllépi az Anton bátyámnál tapasztalt tiszteletreméltó illendőségi határt, viszont megértem nyelvi kilengését, mert amint látni fogjuk, nagyszerűen tud pászítani, tisztában lévén, stilárisan mi talál vagy mi nem talál az adott szituációhoz. Nem mellékesen becsülendő, hogy azonnal él a megjegyzéssel, hogy már bocsánat, gyermekeim, így kell ezt mondjam, hogy is hangzana a ti fületekben, ha azt mondom, gyermekeim, hogy a Vologyec-vidéki megszállási zónában láttam Jepatyina vagináját. Na ugye, jobban hangzik, ha úgy fejezem ki magam, ahogy – amire nekünk természetesen bólogatnunk kell, igazad van Anton bátyánk, így kell ezt mondani, nem beszélve arról, hogy a favágót gyakran körbeülő társaság között előfordul olyan személy a rokonságból, aki fél életét az Elektromaros hátsó portáján éjjeliőrként, a másik pedig a helyi bikaistállóban abrakolóként töltötte. Kérdezem, honnan tudhatnák, mi akar lenni az a bizonyos vagina? Ellenben van bennük annyi rafinált visszafogottság, hogy nem firtatják az ismeretlen kifejezés jelentését, mert tudják, elemi tudatlanságuk okán könnyen nevetségessé teszik magukat. Mert ott vagyunk mi, néhányan, velük szemben jócskán szellemi fölényben, messze túl az érettségén, tudjuk, mi a vagina, de már bocsánat, meg kell adni, a szóban forgó orosz pina mindenképpen jobban szól a néha népiesen bölcs ember, Anton bátyám szájából.

Máskülönbén Anton bátyám a rokonság műveltebb tagjainak sorába tartozik, ha éppen nem ő a legműveltebb. Matuzsálemi korára elképesztő ismeretanyagra tett szert, mert nem az, hogy folyékonyan beszél oroszul, hanem tisztában van az emberi test anatómiájával. Ahogy az állatokéval. Nagyon finom keze van, akár egy zongoraművészé; korábban ő szokott belenyúlni az elleni képtelen szarvasmarhába, elhúzni a borjút. És hogy Anton bátyám tapintatos megjegyzéssel látja el ama bizonyos női szervről szóló történetét, kétségtelenül jelzi, hogy Anton bátyámban van veleszületett, hogy úgy mondjam, majdnem polgári finomság, ami előrehaladott kora ellenére sem vásott ki belőle. Ezzel akkor szembesültem először, amikor kiment a csuklóm a helyéről, ő meg szépen vette a nadrágszíját, a kezemet egy tonettszék háttámlájához kötözte. Szólt: – öcsi, ez nem lesz kellemes, szorítsd össze a fogad, nézd a plafont, gondolj akármire. Ropsz, egyszer csak láttam a fehér villanást, láttam magamra szakadni az eget. – A kutyauristenit neked, Anton bátyám! – kiáltottam magamból kikelve, az összecsinálás határán. Jött a gondolat, hogy orrba verjem Anton bátyámat. – Kész vagy – mondta. – Ha kész, akkor megyünk a Recsegő panzióba, kapsz tőlem egy fél Unikumot, bátyám – mondtam. A Recsegő panzióban ittunk négy fél Unikumot. Helyén volt a csuklóm, lelohadván. Eközben állapítottam meg, hogy Anton bátyám elüt a rokonság akármelyik tagjától, mert nem valami ócska, unalomig elkoptatott népdalt akasztott le a szögről, hanem azt kezdte fújni, hogy Jeges eső verdesi a legényszobám ablakát, amit egy bizonyos Csuday nevű soproni alhadnagytól tanult a fronton. ,

Nem vitás, Anton bátyám egész életében igazakat beszélt, semmi okom kételkedni benne, ha azt mondom, jól van, hallotta néha a halál közelségét. Anton bátyám azonnal pontosít: egyszer mindösszesen, nem többször; így aztán még inkább hitelesebb és meggyőzőbb, mint aki ragaszkodik az igazsághoz. Nem állít annál se többet, se kevesebbet, noha sajnálom. Anton bátyám története szenzációszámba menne, ha a két szemével látta volna a halált, sokkal

többet tudnánk erről a titokzatos lényről, mert azért az mégis több, ha valamit látunk a saját szemünkkel, mint ahogy csak hallunk. Ennek ellenére nem áll szándékomban percig is kétségbe vonni Anton bátyám különös megtapasztalását, amiről sokáig mélyen hallgatott. Nem is értettem, miért ilyen szerény ember. Talán mert belátta, hogy a hallás a látással nem egyenértékű, vagy elhiszik, vagy nem. Kis szerencséivel nagy szolgálatot tett volna a világnak, ha hitelesen be tudott volna számolni a halálról, mármint, hogy milyen frizurát visel az illető, angol szövet-e az öltönye, lakkcipőben jár, vagy skót bocskorban, egyáltalán nőnemű vagy hímnemű, és ezzel már túl messzire mentünk...

Mondom, Anton bátyánk történeteire általában körbeüljük a favágót, ott van a családunk férfirésze, ki-ki egy-egy csutakon; csak Anton bátyánk nem ül csutakon, mert ő szálasan hosszú és rámás alkat, erősen csontos ember, félső, hogy ültében kiszúrja valami rossz csont, így is mintha ki akarna jönni valami a két vállán. Egészen madárijesztő alakja van, amilyent fel szoktunk állítani a Vermessy-kertben, amikor a madarak csapatostul támadják az árpást, és a kalászközből rendesen kiverik a szemet. Gondolom, valami ízületi dudor; már akkor kiálltak a vállán a porcok vagy a csontok, amikor megkapta a háborús katonai behívóját. Anton bátyám bajtársai csodálkoztak rajta. Mondták, hogy szerencsés alkat Anton honvéd: a fegyver szíja nehezen csúszik le a válláról, vagy egyáltalán nem is. Szóval Anton bátyám testi szerkezete mintha nyáláb nyírfaágból lenne primitíven összerakva. Minden csontozata szálanként adja ki magát, minden mozdulatra ropog, erősen félős, hogy hajlásra elpattan valahol a bognál. Pontosan látom a csontozatok ízületi kapcsolódásait, de az ádámcsutkjája mindeneknél félelmetesebb, de nem szúrhatja át Anton bátyám álla alatt lebenyként fityegő bőrt, mert olyan nyúlósan ráncos lett időközben, mint egy kérges kapca.

Anton bátyám ott guggolt egy tölgyesben Mannlicher ismétlőpuskával a hátán átszíjazva, tekintetével a közeli bokrok között legelészett. Erősen meglepődött, amikor látott egy másik katonát, ugyanúgy, guggolva; csak hogy szovjet fegyveres volt az illető, aki szintén meglepődött, amikor a magyar katonát ugyanabban a helyzetben találta, amikor elnézett az óriástölgy felé, Anton bátyám szerint elképzelhetően azzal a gondolattal, hogy milyen a makktermés, lesz-e mit övéinek a Sztálin-pogácsa lisztjébe keverni örölvé. És ha a szovjet katona a makktermésre gondolt dolga végzése, Anton bátyám pászítása szerint – szarás – közben, akkor természetes, hogy Anton bátyámat is elfogta a tisztességes paraszti gondoskodás és törődés ott künn a Vologyec folyó vidékén. Mert az a helyzet, hogy makktermés dolgában az otthoniak is érdekelték lehetnek, hiszen az egyik édesanyjai (Ilon néném) levél szerint Orotvánban gyöngé burgonyatermés ígérkezett. Leszáradt csutkjára, pedig akkor még nem volt kolorádóbogár; akkor még honnan is lett volna, mert azt megint csak Anton bátyámtól tudom, hogy a kolorádóbogár egy későbbi amerikai akció során, talán a hidegháború elején került el hozzánk, amikor nem atombombát, hanem kolorádóbogarat szórtak a keleti blokk krumpliültetvényeire. – Csesszék meg az amerikaiak – mondogatja azóta is Anton bátyám –, a sok bogár helyett bár csak légideszantosokat küldtek volna ötvenhatban Budapestre.

Baj van, mert nincs férfierő, írta levélben ekkoriban Ilon néném Anton fiának. Ekkor már folyt Ilon néném lába, mert erősen lábfájós a mi famíliánk. Fajbetegség – mondják. Lajos sógor fogta Ilon nénémet, ölbe vette, felültette a szekere, elvitte a Kelemen havasokba egy oláj füvesasszonyhoz, hogy keverjen Ilon néném lábára főzetet. Viszont a Kelemen havasok természeti patikája sem segített, tovább folyt Ilon néném lába, csúnyát, gennyestet eresztett. Lajos sógor azonban nem nagyon aggódott. Feszt azt hangoztatta: látszik, hogy Anton bátyám a fronton van, mert van valami kevéske tartalék a kamrában, nem mellékesen megállt a klozet szintje. Mindenesetre szép dolog, ha a katona hazafelé gondol. Szarás közben is hazafelé gondol, miközben bámulja a vöröscsillagos katonát, aki szintén megkönnyebbülten, átszellemült arccal bizonyára az övéire gondolt. Feltételezhetően arra, hogy az öregek

most éppen a makkszedéssel vannak elfoglalva valahol az Uralon innen, vagy éppen azon túl; talán öreg, nagyszakállú orosz muzsik négykézláb a földön markolja a makkot, a Sztálin pogácsába valót, ami élénken csörömpöl a zsákban.

Az orosz katona erősen borostás – állapította meg Anton bátyám – hosszúkás, beesett hamuszínű arccal. Azt is látta Anton bátyám, hogy erősen vérmesek a katona szemei, mint aki huzamosabb időt töltött rágó füstben. Katonáról beszélek – mondja Anton bátyám –, de nem is biztos, hogy katona volt a vérmes szemű ember. Lehet, hogy partizán, mert csapatostul szivárogtak át a partizánok a megszállási zónába. Különösen Anton bátyám állomáshegyét zaklatták. Általában a Vologyec folyó völgye fölött elhúzó vasúti sínek mentén támadták a Wehrmacht utánpótlás szállítmányait, ha pedig némelyikük fogságba esett egy kiadósabb razzia, partizánvadászaton során, nem volt irgalom, nemhogy német, magyar irgalom sem volt. Anton bátyám többször elnézte, amint egy különítmény ilyen borostás, düledt szemű, szakadt embereket kísért le a folyó partjára. A magas partra állították őket, sortüzet kaptak a pofájukba – mondja Anton bátyám. Mint a kasza alatt a búzaszál, úgy szédültek bele a folyóba. Egy főhadnagy Anton bátyámat kinézte; kivégzőosztagba akarta sorolni, de egy tábori lelkész azt mondta, a katonai szabályzat szerint, aki nem töltötte be a tizennyolcadik életévét, azt nem lehet kivégzőosztagba sorolni. A főhadnagy azt mondta, tudomása szerint ilyesmi nincs a katonai szabályzatban. – Na jó, akkor Anton közlegény nem durrint a pofájukba; lelépni – szólta a főhadnagy. Azonnal leléptem – mondja Anton bátyám. A naptól vérvörös Vologyec folyó visszaköszönt; van, amikor a folyók vissza szoktak köszönni, ilyenkor felfénylenek, tartósan fényes csíkokat húznak az ember emlékezetébe. Csak vérvöröset ne húznának, s ha mégis, ilyenkor azt gondolom, jobb lenne, ha sohasem lennének naplementék – mondja Anton bátyám hanyatt dőlve a lágy nyírágakon.

Az orosz katona borostáját látva Anton bátyám az arcához nyúlt; zavarában sercentett egyet. Bizony, élet és halál között néha nagy zavar támad; a borotválkozás megszűnt a katonai szabályzatban. Van, amikor valamilyen szabályzat csak elméletileg létezik. A Vologyec folyó mentén csak a soproni alhadnagra vonatkozott; ő minden reggel, ha a partizánok éppen nem támadták a hidat, elővette virágos, bécsi zsebtükrét, rálehel, selyemzsebkendővel megsikálta, vette ugyancsak a méregdrága Solingen beretváját (a penge élén megcsillan a napfény).

Békeidők, – gondolta Anton bátyám, az alhadnagy eközben Karády – vagy Szelezky – dalokat dudorászott. De hát Anton bátyámnak az arca akkor még alig, legfeljebb gyéren és szőkén pelyhedzett, pedig megmondta Kicsi Ángi Péter, a falu borbélyja, hogy valamirevaló legény pelyhedzés után mindjárt a frizérnél jelentkezik, hogy minél előbb legyen sercegő férfiarca. A Kicsi Ángi Péter nyilvánvalóan keresni akart Anton bátyámon. A nyírás, borotválás egy pakk cigaretta ára; Kicsi Ángi Péter ilyenkor, munkája után a mestergerendáról leakasztotta a hegedűt, kliensének játszott valamit – Anton bátyám szerint hamisan. Játsozott első világháborús dalokat, mert Kicsi Ángi Péter ott volt a nagy háborúban; Galíciában, ő volt a tábori borbély. A katonákról lehúzott sok-sok rohadt tetűt, volt neki huszárzsírja, mert a megszállónak kell legyen huszárzsírja. Kicsi Ángi Péter azt mondta Anton bátyámnak: – Fiam, a megszálló az ágyban, a szénakazalban is a megszálló erejével és fölényével viselkedik, úgyhogy amikor Anton bátyám bevonult, azt mondta neki Kicsi Ángi Péter, hogy legyen neki huszárzsírja, cigarettája, sok-sok pakk Levente és Honvéd, mert finom Mirjamot csak pesti tisztek szívják.

Mondom Anton bátyámnak, ilyesmivel én is találkoztam a román hadseregben. Köztörvényes rabokat őriztünk a Duna-deltában, a Razelmi-tó észak-nyugati csücskéjében. Amúgy jól megvoltunk a nádvágó rabokkal. Kankó után már nem kívántuk Ruszlányát, a mandula-szemű tatárlányt, a viszketegségtől véresre vajt ágyéktájak is begyógyultak szépen. Egy-egy

onanzáláshoz szép Mittit, a zord lipován, Vlagyimir kapitány leányát kellett megidézniem. A rabok az arcukat úgy déltájt csajkába mártották, és itták a jurilovcai könnyűrabok, közönséges kurvák, tiltott abortusz-specialista bábaasszonyok és csaló tenyérjósok konyhájáról hozott fokhagymás kagylólevest, várva a pillanatot, hogy végre Csernavodára menjenek csatornát ásni. Ott általában feleannyi halálos kígyómarást jelentenek az örök, így aztán a raboktól megválva egy viharvert kerhanához osztottak be szolgálatra; másként szólva halbegyűjtő központ főnöke lettem. Mit mondjak, a dolgok láttán javult valamelyest megviselt morálom és életszemléletem, a nép értékelte fogékonyságomat. Naponta hamisított cujkával és színes történetekkel hagytam megvesztegetni magam. Egy vasárnap reggeli templomozás után Ruszlányát, a mandulaszemű tatárlányt láttam a móló mellé telepedett piacon. Azt mondta, kenőcsöt árul. Tavasszal a csigolyafűz hántott kérgéből sajtolt nedv garantáltan fokozza a férfiak közösülési vágyát és teljesítőképességét; áll a műszer. Saját recept, mondta a tatárlány, és én elhittem Ruszlányának.

Az orosz ember kinyújtotta kezét, megpattant, mintha rugón ült volna, Anton bátyám azt gondolta itt a vég, legalábbis az orosz helyzeti előnyénél fogva, mert ott hevert előtte a dobtáras. Az orosz valószínűleg nagy tapasztalatokat szerzett – véli még ma is Anton bátyám – szóval nagy tapasztalatokat szerzett a tekintetben, hogyan tanácsos szarni háborús időben: magad elé fekteted a dobtárust minden eshetőségre számítva. Nem úgy, mint egy gyermekképző, anyatej-szagú nyálas magyar katona, akinek a hátán fekszik az átszíjazott Mannlicher. De nem, az orosz ember nem a fegyveréhez nyúlt, hanem páfrányt tépett. Az erdőszélek ott is olyanok, mint itthon: a hűvösen nyirkosabb helyeken páfrányok nőnek, csak nem olyan kövéren, mint itthon, a mi folyónk partján. Egészen közel a döggerthez erősen kövér páfrányok zöldellnek. Ösvényt vernek bele a horgászok. Meg aztán a csalán, ami arra jó, hogy a kifogott halat csalánba csomagolva óvjuk a megbüdösödéstől. Viszont erősen vigyázni kell az efféle csalánra, mert fertelmesen csíp. Két-három nap múlva is ott vannak a lábszáron a vörös kis hólyagok. A nadrág szára meg se kottyán neki. A tavasszal zsenge csalánra járó cigányoknak az asszonyok szigorúan megtiltották a csodatevő növény begyűjtését, mert – megint csak Anton bátyámtól tudjuk – később az orosz katonáktól erőszakosan megesett lányok és asszonyok e csalán gyökeréből főzött gyógyvízzel alulról öblögettek, sőt egész napokat csöbrökben ültek. Nem tudni milyen eredménnyel. De bezzeg, jegyzi meg Anton bátyám, a fiatalon özvegyen maradt Klein Hugóné, a Szatmár vidékéről titokzatosan idekerült sváb asszony nem öblögetett, miközben a Jászvásár környékén szétvert német hadtest lemaradt katonáját sokáig rejtegette. Később szült egy szép szőke fiút, és mindenféle fogságot kikerülő, a csodával határos módon sértetlenül hazakerült Horst bácsi sokáig küldözgetett Hugónénak gazdag csomagokat. Nemesyszer jött is a bajor. Anton bátyám szerint Klein Hugóné, akiből a nép száján Bajor Hugóné lett, haláláig selyembugyiban napozott, és rágta a rágógumit, holott akkor nem volt szokásban a napozás. Emellett igen feltűnően fénylett a bajor selyembugyi, és elképesztően vonzóan göndörödött ki a bugyi korca alól Hugóné szeméremszőrzete. Ilyenkor őrjöngtek a férfiak, ezt látva. Híresztelték az asszonyok, hogy Hugóné igazából fejőstehénné változott, mert akárki megnézheti, a szája folyamatosan jár. Hugóné kérődzik, ami ajzószerből van, tudta meg valaki. Nincs más magyarázat. És ki tudja, mi minden volt a Münchenben feladott csomagokban, ha csak a sokszor illetéktelenül megdézsmált pakkokból nem szedték le a tejfölt a szekusok. Mert Anton bátyám szerint a szekusok dolga volt a nyugati csomagokat megvámolni, és a szocialista rendszer mérték-tartó életvitelével szögesen szembeálló, már-már kapitalista propagandaanyagnak számító cikkeket elkobozni. Viszont méregdrága kondomot nem postázott Horst bácsi, hanem azt személyesen hozta, de ez megint csak olyan ismeretlen kifejezés, mint Jekatyerina vaginája.

Érdekes, és úgy látszik, nem nemzetkarakteri, hanem egyetemes jelenség, hogy a dolgát

végzett ember megnézi termékét, mert úgy látszik, ez minden elképzelhető dolognál, sőt még a halál leselkedésénél, sőt nyilvánvaló jelenlétének is fontosabb – mondja Anton bátyám –, de a jelenség úgy is felfogható, mint a veszély, az ellenség megalázó alábecsülése. Ott, akkor ilyesmiről szó se volt, mert bólított az orosz ember, erősen sárgult bajusszal a mahorkától. Meglepő, ha azt kapod, amire nem vársz, miközben arra gondolsz, hogy most logikusan az következne, hogy rántsd elő övedből a bajonettet, ugorj a nagydarab ember torkának, végül is ilyen az önvédelem ösztöne. De nem, és nem a te peched, kudarcod, hanem a háború, a halál pechje és kudarc a félelem, a rettegés, a háború pechje a logika, az értelemszerű döntés kudarc, a fölösleges öldökléstől visszatartó erő. Na, ez a háború legnagyobb meglepetése – Anton bátyám szerint. Ilyesmikre gondolt Anton bátyám, miközben az orosz ember a nadrágszíjával volt elfoglalva, a kifényesedett bőrövel, pedig az orosz ember nem fent rajta borotvát, mint ahogyan borotvát fent otthon nadrágszíjon Kicsi Ángi Péter. A csatot az ajtó kilincsébe akasztotta; kincstári dolog, az Osztrák-Magyar Monarchia leltári számával. Tiszti szíj, tele vér és halál szagával, mert – írta levélben Ilon néném – egy báli mulatságon ágyékon szúrt legény lábát kötötték el vele, de nem mentek semmire, mert elvázott szegény. Aztán ugyanazon tiszti szíjjal kötötték meg Jóskát, a gyilkost. A bíróság kimondta Jóskára a kötél általi halált. Bitót állítottak a község központjában. Hírlett, hogy lejött a hóhér Budapestről. Mindenki ment látni a hóhért, de erősen el volt rejtve valahová; sokak szerint a csendőrőrsön várta, hogy munkába álljon. Jóskát elővezették, és még sehol a hóhér. Jóska a tűző napon állt, várva a vég bekövetkezését. Napszúrást kap – mondták. Jött az ügyész vagy valami ilyesmi, felolvasta az ítélet megváltoztatását: huszonöt év fegyház, ha ezt kegyelemnek kellett tekinteni. – Hol a hóhér? – kiabált a nép. Nem is a Jóska halálát követelték, csak egyszerűen hóhért akartak látni, mert még nem láttak hóhért. Végül is nagy csalódással oszlott el a tömeg, miután Jóskát elvezették, és sehol egy szál hóhér. Rá egy hétre jött a hír: Jóskát a szamosújvári tömlöcben megfojtották a rabtársai, mielőtt a frontra indították volna.

Ilon néném leveléből Anton bátyám erős sértettséget vett ki, mert mi az, hogy frontra küldenek egy közönséges gyilkost? Hogyan tehető egyenlőségjel az ő Anton fia és egy bűnöző közé, amikor előbbi tisztán, hazaszeretetből küzd, míg utóbbit az Isten és ember ellen elkövetett legnagyobb vétekből kényszerítik harcra! Nahát, nem is érdemes egy puskalövést sem tenned a hazáért, drága Anton fiam – írta Ilon néném –, ami a legnagyobb véletlen a világtörténelemben, így mondja Anton bátyám, mert a levél elkerülte a cenzorok figyelmét. Persze Ilon néném nem azt mondta, hogy márpedig akasszák fel Jóskát, mert milyen a legény: iszik, a faszával gondolkodik, majd döf, ahol csak éri. Anyám jól kibeszélte magát, csak ezután következett az ő személyes nyomorúsága – mondja Anton bátyám. Ekkor már erősebbnél erősebben kezdett folyni a lába; az átkozott tövis és a megszokott székely mezítlátság, hogy csak úgy cipő nélkül megy az erdélyi asszony a patakra friss csalánt szedni. Lídia néném a szőlősünk fölött talált félig halódó homoktövist, mert az oláj asszony főzete nem ért egy baszt – így pászít megint Anton bátyám. Lídia néném a gennyes lábat becsomagolta homoktövissel – pépbe. Csak kevés van belőle – mondta Lídia néném anyámnak. Szólj a fiadnak, Ilon, hátha talál belőle kint Oroszországban; hozzon legalább egy kofferrel belőle, amikor jön szabadságra. Ilyesmiket írt Ilon néném Anton bátyámnak. Anton bátyám sokat nézte a szikkadtabb helyeket, de szál homoktövist nem látott, csak páfrányt és csalánt, ami otthoni képet ad, leszámítva az orosz embert, aki a nadrágszíját befűzve vette a dobtárust, csőre töltött. Na, ez lesz a halál fémes hangja – gondolta Anton bátyám. Az orosz katona pillanatok alatt eltűnt a fák alatt, vissza se nézett. Nahát, bámult utána hosszasan Anton bátyám. Nem tudom, honnan vette, hogy nem lövöm le távozása közben – mondja Anton bátyám –, nem tudom, honnan a fenéből gondolt olyasmit az orosz ember, hogy nem lövök utána.

Kora ősz volt, s még az orosz klímához szokatlanul nagy hőségek perzselték a Volonyectől északra fekvő fennsíkot, én pedig néha kiosontam a folyóra fürdeni, noha a tisztak azzal fenyegetőztek, akit rajtakapnak a folyón fürdeni, azonnal küldik a vonalba – mondja Anton bátyám. Ekkor már egyre sűrűsödtek az átszivárgott partizánok ellenséges akciói, az orosz vadászgépek megtalálták a gyenge légvédelmi folyosót, egyre gyakrabban csaptak le a vasúti vonalak mentén rögtönzött hadi raktárakra. Nemegyszer a folyó dús árteréből néztük a Luftwaffe és az orosz Sturmovik gépek között kerekedett légcsatát. Láttunk hosszú fekete füstcsíkokat maguk után húzó gépeket, távolabb vakító villanást, aztán egyszer csak nem tudtuk mire vélni, hogy a gépek elhúztak az ártér fölött, követve a folyó vonalát. Egészen békésen jöttek, nagy nyugalommal mentek, olyan alacsonyan szálltak, hogy súrolták a part menti fák hegyét – mondja Anton bátyám. Későbbi elbeszélésekből magam is hallottam, hogy itthon, a legelők felett alacsonyan szálltak a gépek, majdnemhogy érintették a gerinceket, a galagonyást, ahol vadvackort ráztak a legények a fákról; érett vadvackort, kásás belű gyümölcsöt. Rengeteg vadgyümölcs termett akkoriban. A Liberátorok dél felől jöttek, nem tudni, hol szálltak fel. A kamaszok a fák hegyéről integettek a pilótának; akkor láttak életükben először szerezsen embert, azóta se talán. Hófehér fogsorát mutogatta a pilóta, nevetett a szájtató legényeken, több kört is leírt a szerezsen, majd elhúzott északra megbombázni a görgényszentimrei Werhmacht-állásokat.

A magaslatról jól be lehetett látnia a medencét, a folyó hosszanti árterületét, a malomárrok leágazását, és a szigetet teljesen beborító martilapu-mezőt, a partizánok búvóhelyét – mondja Anton bátyám. Északabbra, mint Isten palacsintasütő tepsije, benne félbehagyott nagyszabású talajmunkák, teljesen lerozdászott gépmonstrumokkal. Kotró- és földgyaluk bevert ablakokkal várták, hogy elnyelje őket végképp a folyó árterületéről leszivárgó iszap. Rongyos orosz parasztasszonyok egy-egy hát fejtetlen, nem egészen érett máléval, félzsáknyi tölgy- és bükkmaggal, mogyoróval kúsztak az árkokban, távolabbról vonszolták magukkal és a malom felé igyekeztek. Jepatyina malmához osontak rettegve és félelemmel. Ki tudja, ki látja meg s jegyzi fel őket, hogy majd a háború után számon kérjék tőlük a szovjet termőföld és a szovjet természet illetéktelen dézsmálását, amiért könnyen Szibéria járt, vagy kényszermunka az elhagyott telepen, ahol valószínűleg duzzasztógátát építettek volna, ha nem jön közbe a háború, de békeidőben is sok orosz ember maradt az árkokban. Örökre elnyelte őket az iszaptenger, amikor az iszaptól fogságba esett őzek, szarvasok, egész vadkondák, vagy apróvadak nyomába eredtek. A partiak pedig hosszú fenyőrudakkal napokig küzdöttek, amíg sikerült kivonszolni egy-egy oszlásnak indult dögöt, ha pedig emberi tetemet kavartak felszínre, olyankor taszítottak rajta, nehogy a hatóság tudomást szerezzen egy-egy ilyen paradicsomi történetről.

Anton bátyám szerint Jepatyina erősen zsörtölődött, ha látta a nagy martilapuk között mozogni a zsákokat magukkal vonszoló parasztasszonyokat, mert akár a makk, a mogyoró, a nem egészen érett máléról nem is beszélve, eltömítette a malomkövek kopott fogait; nyúlósan sikamlós pép folyt a ládába. Nem akadt, aki követ vágott volna, mert ebben az időben valamennyi férfi élve vagy halva a fronton volt, s a háborús zűrzavarban, a Wehrmachttól, a második magyar hadseregtől, olaszoktól, románoktól megszállt területeken zavartalanul érvényesült a népakarat. Így mondja Anton bátyám, hogy érvényesült a népakarat, hiszen nem volt, aki ellenőrizze a malmok működését. Így a Jepatyina malmát sem lepték meg az ellenőrök, mégis, hogy merészeli a cári időkben épült, azóta rég államosított malmot üzembe helyezni, ami a burzsoá kizsákmányolás eszköze; meglopni a szovjet állam természetét, mohás kerekre ráengedni az állam vizét, állni a zsilipeken, kiabálni a kölykökkel, hogy valamelyik pillanatban melyiket töri kerékbe a malomkerék, vagy melyiket csapja a habzó örvénybe, mert a kölykök feszt apró halra jártak. Vesszőből font kosarakkal kerítették meg

néhány marék pirkát, s csak napnyugta után indultak el valamerre a zsákmánnyal, vékony csapásokat vágva az embermagasra nőtt gazban, s ha igaz, amit Jepatyina beszélt, néhány besorozás elől szökött zsvány többször is belemarkolt a kölykök kosarába, és a kölykök boszszúbeli árulására indult is hajtóvadászatra a magyar és német különítmény.

Ott tartottam – folytatja Anton bátyám –, hogy magunk sem értettük, mi történik, hogy a gépek csak úgy simán elhúznak a fák fölött, valameddig ellentétesen követve a Volonyec folyási irányát, majd a malmon túl valahol féloldalra fordulva ellódultak a követett iránytól, melyik jobbra, melyik balra. Köröket írtak a fennsík felett, újra ráálltak korábbi pályájukra. A jelenség még néhányszor ismétlődött, aztán valamennyi el, többnyire északra. Ilyenkor fellágyult a riadókészültség, a légvédelmi ütegek nem értették a gépek viselkedését. Anton bátyám szerint elképzelhető, hogy a bázisról felszedett terhüket máshol szórták le, nem a Volonyec folyónak ezen a hadi utánpótlás tekintetében stratégiai fontosságú szakaszán. A tisztak tanácsstalanok voltak; azt gondolták, kétségtelenül árulásnak lettek a szemtanúi – mondja Anton bátyám –, hiszen a német gépek mintha hagyták volna magukat megvezetni. Minthogy hagyták is, mondja minden kétséget kizáróan Anton bátyám, akit – elmondása szerint – többször is megleptek a kiszámíthatatlanul ismétlődő, teljesen ártatlannak mutatózó légi események. Ilyenkor a gazban lapult, lélegzetviasszafojtva követte a gépek mozgását, csak azt követően kúszott be a malom lerohadt deszkái között, s füttyentett Jepatyinának, hogy a gépek jó félórányi várakozás után sem tértek vissza, aznapi dolgukat a fennsíkon elvégezvén, elmentek a bázisra. Anton bátyám megnézte, hogy a füttyentésre jelentkező asszony kétségtelenül Jepatyina – vagyis ő, akinek hiányzik a fél szeme; csak fél zöld szeme volt, mint egy varázsszem –, s csak azután lépett a semleges zónába, ahol szögre akasztotta a sátorvászomból varrt tarisznyát. Ekkor Jepatyina megosztotta egyetlen szemének tekintét, felét a szögbe akasztott tarisznyára, felét Anton bátyámra vetette, a fiatal szöke magyar kamaszra.

Jepatyina malma valahogy a mi kis pataki malmunkat juttatta eszembe – mondja Anton bátyám. A malomról mi már csak hallomásból tudunk; az Izsmi Mihály malmáról a Peres patakán. Ha arra járunk, elfog valami távoli időkből elémerészkedő félelem; noha papok jártak arra hajdanán tömjénfüsttel, mert átkozott a hely – mondták a helybeliek. Itt több akasztott embert hollók faltak fel; innen tudjuk, ahol megjelennek a hollók csapatostul, ott akasztott embernek kell lennie. Így volt ez az Izsmi malma környékén; erre vezetett egy ösvény át a Bekecs hegyen. Rendesen járták az emberek, naponta jöttek egy-egy hát gabonával a hegy mögüli falvakból; s magam is láttam, jött egyszer egy sor ember az egyszemélyes ösvényen, szépen libasorban, a férfiak fehér-feketében, az asszonyok többnyire csak feketében. Április volt, legalábbis tavasz felé; az őzek megvetkeztek a tisztásokon, valami apró madarak búvészmutatvánnyal lopták le az álmatag szarvastehenek szájáról a visszakerődzött zöld pépet, s húztak a légből valami szívárványos ökörnýálszerúséget. A férfiak a zsilipnél mosták meg sáros csizmájukat, az asszonyok a ráfos szekér nyomából mertek. Nedves kézzel matattak kigombolt keblükben. Hézagos Irén, a félkótya lány megérezte, mitől gyulladt pirosra a dús keblű szép Eszter arca, miért gombolta ki az ingét a szokottnál két gombbal is lejjebb; azért, mert az özvegyember szájában friss, üde tavaszi fűszál táncolt. Az ilyen, mindenkitől elhanyagolt lányok, mint Hézagos Irén, megérzik a rejtelmeket. A hollók is megérzik; röpködtek a férfiak körül, a zsilip deszkájára feltett lábak között megerészkedett a lágyék, mint fekete tasakok, a hollók a férfiak heréjét csípték, karmolták volna, az asszonyok tört gallyakkal suhintottak a madarak felé. Hézagos Irén mondta, hogy nemrég szekér ment fel Ölyves patakjába Áts Janiért. Felkötötte magát, miután a tőle felcsinált Magdolna nem a Zakota csalánjából kevert főzettel öblögetett, ahogyan azt kellett volna, hanem valami ismeretlen gyökerektől szerzett halálos vérmérgezést.

Nos, Anton bátyámnak a dús keblű szép Eszter jutott eszébe Jepatyinát látva a garat mellett, vagy talán a garat deszkájába szédülten kapaszkodva. Mégis honnan egy taknyos kölyök, aki ellenséges egyenruhát visel, ahelyett, hogy ülne valaholi otthonában, mert messziről látszik, hadviselésre egyáltalán nem alkalmas ez a madárcsontú ember. Ha elmenne haza, tán vége lenne a háborúnak. Anton bátyám elnézte az orosz nő vonásait; valamikor szép leány lehetett, később szép asszony, csak hova a fenébe lett el a másik szeme? Talán kiverte az embere, vagy kiszedték a hollók, minthogy mondta is Kicsi Ángi Péter a frontra indulás előtt: – Anton fiam, szépek az orosz nők, mit hogy szépek, csodálatosan festenek, és ne feledd, a hódítónak, a megszállónak az ágyban, a szénakazalban akként kell viselkedni. Jepatyinát Anton bátyám képzeletben mindjárt végigfektette a félrehurcolt malomköveken, álmában folytatta a sztorit, benyúlt az orosz asszony lába közé. Bomló haltetem bűzét érezte kiáradni a letolt posztónadrág rejtekeiből, de nyilvánvalóan a kölyköktől kidobált halak bűzlöttek. Mintha megmozdultak volna a malomkerekek – mondja Anton bátyám –, forogtak volna velük szédülésig, amíg Jepatyina fél varázsszeme felakad, neki pedig, vagyis Anton bátyámnak ólmok csapódnak a homlokába. Egy-egy befűrődik az agy közepébe, viszi a szédület, röpítik valami iszonyatos sebességgel azok a bizonyos ólomgolyók, amit a hazától, a haza nevében kap. Tiszta magyar gyártmányú ólomgolyókat kap, a Király ismétlőkarabély fényes golyóit, a FÉG és a zuglói Danuvia fegyvergyár termékét kapja a fejébe a bajtársaktól, akik szakadt partizánokat kísérnek le a folyóra. De – mondja Anton bátyám – láttam magam lógva is egy kövér fűzfa ágán, nyakamban a táblával: így járnak a hazaárulók, beteljesedve Ilon néném szava, hogy katona a faszával gondolkodik. A katonák meg azt mondták, jól járt Anton, mert egyet legalább jót cseszett. De nem, Jepatyina leakasztotta a tarisznyát: két fejadag hadielátmány, két sarkolat kenyér, két húskonzerv lecsóval, egy kocka kocsonyás gyümölcsíz. Még jövök – mondta Anton bátyám. Az orosz nő nézte a magyar kamaszt értetlenül. Hosszasan nézte, amíg Anton bátyám eltűnt a gazban kúszva, és nem gondolt arra, hogy Jepatyina utána lövet vagy éppenséggel rá küldi a lápon rejtőzködő partizánokat, akik félkézzel, egyszeri szorítással megfojthatnák csendben, úgy, hogy nem is kell a Király géppisztoly töltényét vagy a Mannlicher golyóját Anton bátyám fejébe eressze a különítményes Csuday alhadnagy, miközben Karády dalait dúdolja a folyón.

Legutóbb, amikor a gépek megint csak szokatlanul alacsonyan, megint csak békésen húztak el a folyó fölött, Anton bátyám azt mondta, itt valaminek lennie kell, valami titok megfejtésén dolgozik az orosz és a német légierő. A tisztek magaslati fedezékből gukkerezték a jó ideje megmagyarázhatatlan légi jelenséget. Anton bátyám ismételten arra gondolt, mi minden tartozik egy háborúhoz: nagy tölgyfák alatt az ellenséggel együtt lehet szarni, lehet nézni a makktermést és hazagondolni, nézni a páfrányt, sőt lehet páfrányba kapaszkodni, lehet csőre tölteni a fegyvert, ami kétségtelenül a halál hideg, fémes hangja, lehet látni, amint az ellenséges katona elillan a lombok között, lehet látni Jepatyinát, lehet a zöld fél szemű orosz asszonnyal szeretkezést álmodni a fedezék nyirkos szalmáján. Jepatyina, aki ott állt a folyó partján, teljesen meztelenül, amikor a gépek békésen, a fák hegyeit súrolva mentek, széttárta a karját, hogy árnyék se üljön meg valamelyik testhajlatban, talán mondta: ide szórjátok a bombát, vagy géppuskatűzzel ide egy sorozattal. De nem, a gépek csak mentek. A neszre Jepatyina Anton bátyám felé fordult; a magyar fiú addig nem is látott még meztelen nőt életében, nézte a fiú a nőt, a lába között fénylő szemérmét, majdnem olyan volt, mint a sűrke folyó fénye. Egyszerre csak hullámozni kezdett a selymes felület, mert hullámozni kezd, ha az ember nem hisz a szemének, vagy teljesen elmosódik, és ekkor a magyar fiú nem tudta, mi legyen a folytatás. Mindegy, csak nem halni meg, nézni sokáig Jepatyinát, aki szintén kifejezéstelen arccal nézte a fiút: mit akar a kölyök? Azon kívül, hogy jó fiú lehet, semmi esetre se jó férfiember; akinek szőke, szálás hajtincsei a fülére nőttek, beesett az

arca, csak a kék szeme akar élni, látni, érzékelni. És akkor Jepatyina betörölt a lábai közé – mondja Anton bátyám, mert gyöngyözött az asszony teste a verejtéktől. Szépen belement a vízbe, megmártózott, magára húzta a durva posztónadrágot, elillant a döglött halak bűze, kövess, intette Jepatyina. Anton bátyám elindult a nő után, nézte a nő minden mozdulatát. Arra gondoltam, így kell megőriznem magamnak Jepatyinát – mondja Anton bátyám; azért annyi legalább kell egy háborúhoz, hogy tudjam, ott voltam, nem más helyen éppen.

Anton bátyám szerint a malom felső faszerkezete alatti kőből rakott bunker, a hajdani raktárhelyiség sötétségét vágni lehetett volna bajonettel és felkenni a halál kenyerére, akit házalása közben ki-ki szerencséje, leleménye szerint igyekezett lerázni magáról; igyekezett átverni ezt a könyörtelenül láthatatlan, és láthatatlanul könyörtelen koldust. Jepatyina lámpát gyújtott, hadd mindenki lásson, mindenekelőtt életet lássunk – mondja Anton bátyám. Ott volt a természetes szög a gerendába verve, mindenhol szög, a pókok sem szótték körül valamiért. A taknyos magyar katona megtalálta a szöveget, amire rendszerint akasztotta a sátorvászon tarisznyát kevéske tábori élelemmel, majd nézték egymást; Anton bátyám a kék szemével, Jepatyina meg őt fél varázsszemmel: mi legyen a következő lépés? De moccantak a kölykök; négy maszatos gyerek mászott elé a gyalulatlan asztal alól, akiket Anton bátyám már látott a malomkerekeken. Kérdőleg nézték az idegent, mit akar, kiért jött, mit hozott. Nyílt az ajtó, szakadt parasztasszony lépett be, a hátán átalvető. Kereste a szöveget, hová akaszthatná a rongyos, szutykos zsákot. Jepatyina mutatta, s mondott valamit. A taknyos magyar fiú hátrálni kezdett kifelé; az ajtó részének fénye mutatta a kijáratot. Még hallottam, a rongyos zsákba ömlesztett történetek kifinomult zörgését, mint otthon a gyermekkori válogatott kavicsnak. A történeteknek egészen kifinomult csengésük van – mondja Anton bátyám. A négy gyermek a búbos kemencéről a zsákhoz rohant, tapogatták, mi van benne: dió van a zsákban, makk, esetleg csörgő mogyoró, mintha nem is réz-sárgára érett történetek lettek volna benne.

Nem volt homoktövis – mondja Anton bátyám –, se szabadság nem volt. Anyja leveléből tudta, hogy ekkor már végzetesen folyt Ilon néném lába, és Anton bátyám nem tudta meg, mitől lett félvak a szép arcú, zöldszemű Jepatyina.